

Klemen Ploštajner

Neil Smith: Nova urbana meja: gentrifikacija in revanšistično mesto. Ljubljana: Studia Humanitatis, 2019. 467 strani (ISBN 978-961-6798-83-9), 32 EUR.

Delo *Nova urbana meja*, ki je v angleškem izvirniku izšlo leta 1996, ni le eno izmed ključnih del na področju preučevanja gentrifikacije, ampak je tudi eno izmed temeljnih del geografije in urbanih študij. S svojo prodorno analizo preoblikovanja mestnega prostora pa ne predstavlja le temeljne reference za kritično družboslovje, ampak je postalo tudi osrednje gradivo urbanih gibanj, ki se zoperstavljajo poblagovljenju mest, krčenju dostopnih stanovanj ali privatizaciji javnega prostora. Prek branja knjige se procesi revitalizacije, kakor jih imenujejo njihovi apologeti v mestnih upravah, začnejo kazati kot razredni boj v in skozi prostor, ki ga zaznamujejo procesi obubožanja in izгона. Za Smitha gentrifikacija ne predstavlja optimizma mestnega preporeda, ampak je zanj tako kot »za ljudi, ki so zaradi nje obubožali, bili deložirani in postali brezdomci, resnično grda beseda in naj taka tudi ostane« (str. 76). Delo se tako odlikuje z izjemno močno politično držo, ki pa ne temelji na praznem človekoljubju ali moralnem zgražanju, temveč je utemeljeno v trdnem konceptualnem aparatu in jasni analizi.

V jedru dela je koncept rentne vrzeli, ki je nastal kot odziv na neustreznost tako konvencionalnih razlag gentrifikacije kot tudi političnih hvalospevov procesu. A Smith s tematiziranjem rentne vrzeli ne odgovarja le na zgrešenost tradicionalnih analiz gentrifikacije, ampak hkrati ponuja tudi pomembno kritiko konvencionalnih pristopov k analizi produkcije prostora, ki so utemeljeni v človeški ekologiji, neoklasični ekonomiji in porabniški suverenosti. Ti pristopi analizirajo razporeditev aktivnosti v prostoru kot proizvod seštevka porabniških izbir in odzivov proizvajalcev prostora na tekmo med njimi. Prostor je v teh okvirih treba brati kot učinek potreb različnih porabnikov, kar pa pomeni, da te teorije ne razlagajo ureditve prostora, ampak empirično preverijo stanje in trende, nato pa iz njih povratno destilirajo potrebe porabnikov. Rast predmestij tako postane izraz potrebe srednjega razreda po večji prostornosti stanovanj, zgoščeno bivanje etničnih skupin izraz potrebe po homogenosti ter vračanje prebivalcev v mesta kot izraz potrebe po novih doživetjih in bližini delovnih mest. Neil Smith v svojem delu ponudi pomembno kritiko teh pristopov, kar pomeni, da nam v delu *Nova urbana meja* ne ponuja le teorije gentrifikacije, ampak tudi širšo kritiko konvencionalnih pristopov k analizi produkcije prostora.

V svoji analizi soseske Society Hill v Philadelphii in nato kasnejših analizah New Yorka pokaže, da glavno gibalno preoblikovanje prostora niso porabniki, ampak tokovi kapitala. Zato ključno vprašanje produkcije prostora ni, kakšne so potrebe porabnikov, ampak kakšna produkcija prostora ustreza potrebam kapitala po zagotavljanju donosa. Po Smithu je pogoj investicij v prostor razpiranje rentne vrzeli, ki nastane zaradi razkoraka med trenutno rabo prostora in njeno potencialno rabo, ki bi omogočala višjo rento. Vprašanje gentrifikacije tako postane vprašanje procesa devalvacije trenutne rabe

in dviga potencialnega donosa iz nove rabe prostora. Ko se je v 70. letih 20. stoletja pričela tako imenovana renesansa ameriških in evropskih mestih, nismo spremljali le vračanja ljudi, ampak predvsem vračanje kapitala. To osnovno tezo – s hkratno kritiko ideje porabniške suverenosti – je Smith predstavil že leta 1979, a jo v Novi urbani meji deloma predela, predvsem pa močno razširi. Te razširitve so v veliki meri vezane na prepletanje analize gentrifikacije s temami, ki jih Neil Smith obravnava v svojih drugih delih. In ravno branje vseh teh tem na enem mestu je največji doprinos obravnavanega dela.

Prva razširitev je vezana na temo neenakega razvoja, ki ga je Smith obdeloval v svoji doktorski nalogi in ga razume kot notranjo tendenco kapitalističnega razvoja. Analizo gentrifikacije tako močno razširi, saj ta ni več le izjema ali občasen pojav, temveč postane eden izmed ključnih izrazov neenakega razvoja. Že v svojih prvih analizah Smith pokaže, da gentrifikacije mest ni moč misliti ločeno od suburbanizacije, se pravi, da je ni moč ločiti od nihanja tokov kapitala iz mest in v mesta. Sedaj pa tezo posploši in gentrifikacijo razume kot splošno strategijo kapitala. Odslej ni več le lokalni pojav, čeprav je ne moremo razumeti ločeno od analize lokalnih posebnosti, ampak je izraz globalnega prestrukturiranja v in skozi lokalni prostor. »Zaradi tega je gentrifikacija del družbene agende širšega prestrukturiranja gospodarstva. Gospodarsko prestrukturiranje na drugih področjih (v obliki zapiranja tovarn, selitve tovarn drugam, rezov v socialne storitve itd.) so izvajali v škodo delavskega razreda in podobno velja tudi za prostorski vidik prestrukturiranja v urbanem merilu, za gentrifikacijo in širšo prenavo« (str. 165). Druga razširitev je vezana na vprašanje vloge države in kulture; dve temi, ki naj bi ju v prvotni verziji teze o rentni vrzeli Smith zanemarjal. Članek iz leta 1979 je bil hitro podvržen kritiki ekonomskega redukcionalizma, kar je kasneje postalo znano kot razlaga gentrifikacije z vidika produkcije. Ta naj bi se, za razliko od razlag z vidika porabe, pretirano osredotočala na ekonomske sile in popolnoma zanemarila druge. A branje Nove urbane meje pokaže, da se je Smith močno zavedal pomena tako države kot tudi kulture. V delu najdemo poglobljene analize vloge države pri spodbujanju in omogočanju gentrifikacije tako pri devalvaciji predelov kot pri ponovnem stekanju kapitala v njih. Hkrati lahko v delu zasledimo analizo reorganizacije ekonomije ter s tem ustvarjanje novih potreb in načinov porabe, vlogo umetnosti in kulture pri gentrifikaciji soseske Lower East Side v New Yorku ter analizo vloge rasizma pri devalvaciji Harlema. A v jedru Smithove analize je še vedno analiza nihanja kapitala in rentne vrzeli, kajti brez te analize so vse druge brez temelja.

Še bolj eksplicitno sta tematizaciji države in kulture vidni pri dopolnjevanju gentrifikacije z analizo revanšističnega mesta in gentrifikacijske meje. Smith revanšizem razume kot odziv elit in srednjega razreda na zlom optimizma v 80. letih preteklega stoletja, ki se niso iztekle v preporod mest, ampak v gospodarsko krizo in krepitev družbenih napetosti. Če naj bi bila gentrifikacija osemdesetih izraz mestne renesanse in celo narodnega preporoda, pa je finančni zlom leta 1987 sprožil govor o koncu gentrifikacije in ponovnem propadanju mest. Vendar se je gentrifikacija v začetku 90. let vrnila, a v novi obliki maščevalnega pohoda proti dozdevnim krivcem za propad mest. Uvod v novo fazo gentrifikacije predstavljajo policijski napadi na skvot, izgon

brezdomcev, uničenje prostorov samoorganizacije in »sivega trga«, ki so revnejšim omogočali preživetje zunaj ustaljenih ekonomskih tokov. Če je gentrifikacijo osemdesetih spremljal razrast poblagovljenje kulture, pa je tisto v devetdesetih vse bolj dopolnjeval sistem kaznovanja, nadzorovanja in izгона motečih elementov. Vloga države pa je pri teh praksah čiščenja mesta nepogrešljiva.

Zadnja dopolnitev koncepta rentne vrzeli pa je ideja gentrifikacijske meje in meje (*frontier*) nasploh, ki že nakazuje Smithovo prihodnje zanimanje za vprašanja, povezana z ameriškim imperijem. Nova urbana meja tako ponudi izjemno analizo podobnosti med mitom meje z začetka ameriške širitve na zahod in govorom o pionirjih gentrifikacije v ameriških mestih iz 70. let minulega stoletja. Smith pokaže, kako obe rišeta mejo med barbarstvom in civilizacijo ter s tem vzpostavljata narativ o krotanju divjine in osvajanju novih ali izgubljenih prostorov. »D/iskurz meje služi za racionalizacijo in legitimacijo osvojitve bodisi zahoda v 18. in 19. stoletju bodisi mestnega jedra (*inner-city*) v 20. stoletju« (str. 9). Razredni boj se v tej narativi začne kazati kot proces kultiviranja prostora in civiliziranja njegovih prebivalcev. Revne prodajalne in nedostojni lokali se morajo umakniti snažnim in svetlečim izložbam z izbrano ponudbo; park, v katerem se družijo in seveda tudi kuje zarote, lokalna mladina, s skulpturo, ki kaže na mestno zavedanje pomena kulture; klopeco, na kateri lahko prenoči brezdomec, s stolom, na katerem se lahko odpočije turist. Ni čudno, da Neil Smith gentrifikacijo razume kot devitalizacijo mestnega prostora, saj iz njega izganja javne prakse druženja, solidarnosti in preživetja ter jih nadomešča s turističnim pogledom, profitnim motivom in porabniškim etosom.